

Adam Chęć

IESKATS CĒSU PILS IZRAKUMOS IEGŪTO VIDUSLAIKU BRUŅU KOLEKCIJĀ

Laikā no 1974. līdz 2008. gadam arheoloģes Zigrīdas Apalas vadībā, veicot arheoloģiskos izrakumus Cēsu pilī, lielā skaitā uzietas viduslaiku bruņu daļas un to fragmenti. Balstoties uz izrakumu pārskatos minētajiem datiem, kolekcijas apjoms sasniedz 1000 uzskaites vienību. Daļa kolekcijas glabājas Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā, bet otra – Cēsu Vēstures un mākslas muzejā (sākot ar 2004. gadu).

Atradumu klāstā ir vairāk vai mazāk pilnīgi bruņutērpa elementi – bruņu cepures, cimdi, krūšu un muguras bruņas, taču vairums atradumu ir šo elementu fragmenti. To identificēšanu apgrūtina apstākļi, ka tikai neliela daļa izrakumos iegūto bruņu ir konservēta. Tas īpaši attiecas uz “neizteiksmīgajiem”, fragmentārajiem atradumiem, kuri kā “mazāk vērtīgi” guļ muzeju krātuvju plauktos un pakāpeniski sairst. Atzinīgi vērtējama pēdējos gados uzsāktā Cēsu muzeja sadarbība ar profesionāliem Lietuvas Mākslas muzeja restauratoriem, kas veic no saglabāšanas viedokļa sarežģītāko Cēsu pils bruņu atradumu konservāciju. Lai nodrošinātu kolekcijas pilnvērtīgu saglabāšanu turpmākajām paaudzēm, nepieciešams palielināt ik gadu konservācijai nododamo priekšmetu apjomu. Visaptverošs pētījums par Cēsu pils bruņu atradumiem būs veicams tikai pēc to konservācijas darbu pabeigšanas, kam vajadzētu kļūt par vienu no prioritātēm Cēsu un Rīgas muzeju darbībā priekšmetu praktiskās saglabāšanas jomā.

Lai arī atsevišķi viduslaiku bruņu elementi uzieti dažādās pils daļās, pārliecinošs vairākums koncentrējas galvenās pils kādreizējā rietumu korpusa zonā (Apala 2007, 64). Kā zināms, pils rietumu korpusa sagruvis 1577. gada aplenkuma laikā, kad pils aizstāvji uzspriecinājās, nevēlēdamies krist Krievijas cara Ivana IV gūstā. Sprādzienā sagruvušo korpusu vēlākie pils saimnieki vairs neatjaunoja, un pat fakts, ka tas kādreiz pastāvējis, bija aizmirsts līdz pat izrakumu uzsākšanai pagājušā gadsimta otrajā pusē.

1974. gadā arheologu Jāņa un Zigrīdas Apalu vadībā tika atsegta sprādzienā sagruvušā korpusa dienvidu puses pagrābtelpas, bet laika periodā no 2002. līdz 2005. gadam – trešā, lielākā pagrābtelpa. Turklāt no 1985. līdz 1995. gadam tika veikti pētījumi nogāzē aiz rietumu korpusa, bet no 2006. līdz 2007. gadam – pils iekšpagalmā līdzās kādreizējā rietumu

korpusa pagalma sienai. Visās šajās pētījumu zonās lielā skaitā uzieti bruņu elementi. Īpaši daudz to bija rietumu korpusa lielākās pagrabtelpas aizbirumā, kur bruņas, to fragmenti un citas ar militāro darbību saistāmas senlietas veidoja 75% no kopējā atradumu skaita (Apala 2006, 12).

Šajā pārskatā iekļauti tikai izteiksmīgākie, pilnīgāk saglabājušies bruņu atradumi, lai ieskicētu rietumu korpusa teritorijā un tā apkārtnē uzietās bruņu kolekcijas hronoloģiskos ietvarus un identificētu galvenos tajā pārstāvētos bruņu tipus. Detalizēta un visaptveroša Cēsu pili atrasto bruņu izpēte ir nākotnes pētnieku uzdevums.

Rietumu korpusa un tā tuvākās apkārtnes izrakumos uzietie bruņu elementi stilistiski attiecināmi uz dažādos vēstures periodos darinātiem bruņu komplektiem. Izteiksmīgāko atradumu klāstā hronoloģiski jaunākie eksemplāri ir divi labās rokas bruņucimdi (I att.: 1, 2), divas šķietami saderīgas kakla aizsarga daļas (I att.: 3, 4), ceļgala un augšstilba aizsargs, kā arī elkoņa un augšdelma aizsargs (II att.: 1, 2). Analogi eksemplāri citās bruņu kolekcijās tiek datēti ar 16. gadsimta 30.–50. gadiem (Scalini 1996; Edge/Paddock 1988).

Vēlini ir arī vairāki apakšdelmu aizsargi no t. s. pusbruņām, respektīvi, bruņu komplektiem, kas aizsargāja tikai ķermeņa augšējo daļu. Tie bija plaša patēriņa izstrādājumi, kas zemās cenas dēļ Eiropā nereti tika izmantoti zemnieku karaspēka apbruņošanai (Manfred 1982). Rietumu korpusa aizbirumā atrasti vismaz seši šī tipa apakšdelmu aizsargi (III att.: 1-4; IV att.: 1, 2). Raksturīga to pazīme ir vertikāls iegriezums, kurā iestiprināta slidoša kniede. Pie kniedes sākotnēji bijusi stiprināta delnas virspusi nosedzoša plāksne, kas saglabājusies trim eksemplāriem (III att.: 3, 4; IV att.: 1). Šīm bruņu tipam atbilstoši ir arī divi elkoņu aizsargi (IV att.: 3, 4).

Laikā no 1515. līdz 1525. gadam populāro tā saukto Maksimiliāna bruņu tipu, kam raksturīgs paralēls rievojums uz plāksņu virsmām (sk. 1. att.), Cēsu materiālā pārstāv krūšu bruņas ar vidukļa (angļu *faulds*) un gurnu (angļu *tassets*) aizsargplāksņu fragmentiem un

1. att. Svētās Romas imperatora Maksimiliāna I bruņas. Izgatavotas ap 1525. gadu (<http://www.metmuseum.org/art/collection/search/35778>)

atlokāmu pīķa balstu pie labās paduses (V att.), kā arī muguras bruņu plāksne, kas atrasta kopā ar vidukļa aizsargplāksni paliekām (VI att.).

Izrakumos nav uzietā neviena Maksimiliāna tipa bruņām atbilstoša bruņucepure – t. s. armets (angļu *armet*), taču atradumu klāstā ir kāda bruņucepure ar pagarinātu aizmuguri jeb salets (angļu *sallet*), kuras virspusi sedz Maksimiliāna tipa bruņām raksturīgais paralēlais rievojums (XI att.: A). Analogijas Rietumeiropas materiālā šīs bruņucepures izgatavošanu ļauj attiecināt uz laiku ap 1510. gadu, kad klasiskais Maksimiliāna tipa bruņutērps vēl bija tikai izveides procesā.

Ap 1510. gadu izgatavotas arī divas pils izrakumos uzietās krūšu bruņas (VII-VIII att.), kuru vidusdaļā iekalts zigzagveida raksts. Šāda veida ornamenti, saukti par “vilka zobiem” (vācu *Wolfszähne*), Rietumeiropas materiālā sastopams uz dažādām bruņu daļām, tai skaitā bruņucepurēm un plecu aizsargiem (Blair 1959), taču uz citiem Cēsu pils atradumiem līdz šim nav konstatēts.

Rietumu korpusa gruvešos uzieto bruņu klāstā vispusīgi pārstāvēti tā saukto gotisko plāksņu bruņu (angļu *Gothic plate armour*, vācu *Gotischer Plattenpanzer*) elementi, kam analogi eksemplāri citās Eiropas kolekcijās darināti galvenokārt laikā no 1475. līdz 1500. gadam (Nowakowski 2003; Scalini 1996; Karcheski 2000). No kopumā septiņām Cēsu pili uzietajām bruņucepurēm sešas attiecināmas tieši uz šo periodu. Tās ir dziļas bruņucepures ar pagarinātu aizmuguri, kas literatūrā tiek dēvētas par vācu saletiem (angļu *German sallet*). Visām sešām bruņucepurēm ir saglabāties paceļamais sejas aizsargs jeb vizīrs (angļu *visor*). Vienai no tām (XII att.: 1) acu sprauga veidota masīvā sejsarga vidusdaļā, bet pārējām (XI att.: 2; XII att.: 2; XIII att.: 1, 2; XIV att.: 1) ir neliels “pusvizīrs”. Diemžēl trīs Latvijas Nacionālā vēstures muzejā glabātās bruņucepures līdz šim nav konservētas un pašlaik atrodas katastrofālā stāvoklī. To praktiskā saglabāšana būtu jāuzsāk nekavējoties, lai nepieļautu šo retumu neatgriezenisku bojāeju.

2. att. 1485. gadā izgatavotās Austrijas erchercoga Sigismunda bruņas – klasisks t. s. gotisko bruņu paraugs (*Jahresbericht* 2012, 77)

Vācu gotiskās bruņas Cēsu pils atradumu klāstā pārstāv arī divi muguras aizsargi (IX att.), kas, spriežot pēc analogiem izstrādājumiem citās bruņu kolekcijās, izgatavoti 15. gadsimta 80.–90. gados (Scalini 1996; Edge/Paddock 1988). Katrs no tiem ir atšķirīgas konstrukcijas, kas padara šo atradumu nozīmību vēl lielāku. Cēsu pilī uzietā arī šim bruņu tipam atbilstoša krūšu bruņu apakšējā plāksne (angļu *placard*) (X att.).

Viens no krāšņākajiem Cēsu pils bruņu atradumiem ir gotisko bruņu pleca sargs (XVII att.: 1), kura vēdekļveida plāksni ietver ornamentēta bronzas apmale. Šāda apmale ar identisku, iegravētu ornamentu ir arī diviem izrakumos uzietiem apakšdelma aizsargiem (XVII att.: 2, 3).

Atradumu klāstā ir kāds neliels bruņu plāksnes fragments ar ažūru bronzas apmali, kas veidota kā heraldisku lilijas ziedu virkne (XVII att.: 4). Pēc nesen veiktajiem konservācijas darbiem ir nepārprotami konstatēts, ka bronzas apmale ir identiska ar to, kas grezno vienu no Cēsu pils gotiskajām bruņucepurēm (XII att.: 1). Šāda veida bronzas rotājums lietots plaši pazīstamajām Austrijas erhercoga Sigismunda bruņām (2. att.), kas izgatavotas 15. gadsimta 80. gados. Šis bruņu komplekts tiek vērtēts kā sava laika izsmalcinātākais un dārgākais izstrādājums (Edge/Paddock 1988). Tas liek domāt, ka arī Cēsu pilī atrasto eksemplāru sākotnējais īpašnieks piederējis sabiedrības elitei.

Skaitliski lielāko grupu Cēsu pils gotisko plākšņu bruņu klāstā veido bruņucimdu fragmenti. Konstatēts, ka tie pārstāv divus bruņucimdu tipus. Pirmais tips ir tā sauktie “elkoņu cimdi”, kuru konstrukcijā ietilpa pirkstus, delnu un apakšdelmu nosedzošas plāksnes, un tie sniedzās līdz pat elkoņa sargam. Labāk saglabājušos Cēsu pils atradumu klāstā šo tipu pārstāv vismaz piecu cimdu fragmenti (XVI att.).

Otrs tips ir “klasiskie” gotiskie bruņucimdi, zem kuriem tika vilkts atsevišķs apakšdelma aizsargs. Tāds ir fragmentārais bruņucimds (XV att.: 5), kurš apskatāms Cēsu muzeja ekspozīcijā un kura precīzs atdarinājums iekļauts rekonstruētajā bruņutērpā, kas arī ir muzeja ekspozīcijas sastāvdaļa. Šajā grupā ierindojami vēl vismaz četri bruņucimdu atradumi (XV att.: 1–4), taču ir skaidrs, ka kolekcijas turpmākas izpētes laikā to papildinās vēl citi priekšmeti, no kuriem saglabājušies salīdzinoši mazāki fragmenti.

Cēsu pils bruņu kolekcijā īpašas ievēribas cienīgi ir atradumi, kas saistāmi ar zirgu bruņojumu (sk. Artūra Tomsona rakstu šajā izdevumā). Visapjomīgākais šīs grupas priekšmets ir zirga galvas bruņu fragments (bez inventāra numura; glabājas Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā), kam saglabāties arī viens auss aizsargs, bet pieres plāksnes vidusdaļā konstatēts neliels kniedes caurums, kurā sākotnēji bijis fiksēts dekoratīvs vairodziņš, disks vai smaile. Jāpiemin, ka līdz šim Cēsu pilī uzieti divi atsevišķi vairodziņi no zirga galvas bruņām (VI 213: 6793 un VI 213: 5927). Raksturīgais kniedes caurums vairodziņa stiprināšanai palīdz identificēt vēl vienu zirga galvas bruņas fragmentu (VI 213: 5389).

Uzieta bruņu klāstā ir atrodami divi no iepriekšējiem atšķirīgi veidoti zirga galvas bruņu fragmenti. Pirmais no tiem (VI 213: 5688), lai arī deformēts, ir relatīvi labi saglabāties. Tam abās sānu malās konstatēti lokveida atvērumi, kas ietvēruši zirga acis, bet starp tiem pie pamatplāksnes piekniedēts dekoratīvs vairodziņš. Plāksnes virsmā

(ar nolūku samazināt tās svaru) izveidoti kvadrātveida izcirtumi. Nesalīdzināmi sliktāk saglabāties ir otrs stilistiski līdzīgais atradums (CVMM, CM ZP 36350). Tas ir identiskas formas vairodziņš, kas fiksēts pie neliela galvas bruņu fragmenta. Lai arī no pamatplāksnes saglabājusies tikai niecīga daļa, tajā arī konstatēti kvadrātveida izcirtumi.

Pamatojoties uz līdzību ar ažūrajām zirga galvas bruņām (VI 213: 5688), ir iespējams pamatoti interpretēt vēl kādu Cēsu pils atradumu grupu. Tās ir lielākoties slikti saglabājušās dažādu formu fragmenrāras metāla plāksnes, kuru virsmā veidoti kvadrātveida izcirtumi – formas un izmēru ziņā ir līdzīgi tiem, kas konstatēti uz iepriekšminētajām zirga galvas bruņām. Lai arī katras detaļas kādreizējo vietu bruņutērpā nav izdevies noteikt, to piederība zirga bruņām ir pārliecinoša.

Ievērojama daļa Cēsu pils rietumu korpusa gruvešos uzieto bruņu elementu darināti 15. gadsimta nogalē un 16. gadsimta sākumā. Līdzās šiem atradumiem, kas rietumu korpusa sagrūšanas laikā bijuši 70–90 gadus seni un stilistiski ļoti nevecojuši, kolekcijā atrodami atsevišķi priekšmeti, kuru darināšanas laiks attiecināms pat uz 16. gadsimta 50. gadiem. Šī situācija ir līdzīga tai, ko rāda Prūsijā celto Vācu ordeņa piļu pārbaudes – pils glabāti gan “arhaiski”, gan relatīvi moderni bruņutēрпи un to daļas (Nowakowski 1994).

Spriežot pēc atradumu izvietojuma rietumu korpusa lielākās pagrabtelpas aizgruvumā, bruņas korpusa sagrūšanas laikā atradušās kādā no pirmā stāva telpām. Nogāzē aiz korpusa ārsienas bruņu elementi varēja nonākt gan pēc eksplozijas, gan sagrautās ēkas drupu novākšanas darbu laikā.

Grūti izskaidrot, kādam nolūkam pils rietumu korpusā 1577. gada septembrī glabāti daudzie bruņu elementi. Vai uzietās bruņutērpā daļas ir pēdējie pārpalikumi no ordeņa pils arsenāla? Kādēļ rietumu korpusā glabāti bojāti un nederīgi bruņu elementi, piemēram, caursāutās krūšu bruņas (VII att.) un celgala/augšstilba aizsargs (II att.: 2)? Vai metāla izstrādājumu un darbariku, tai skaitā juveliera knaibļu (CVMM, CM ZP 37203) un laktiņas (CVMM, CM ZP 36112) atradumi pagrabtelpas ziemeļu daļā (Apala 2006) būtu saistāmi ar šeit veiktiem metālapstrādes darbiem? Šie ir jautājumi, uz kuriem atbildes meklējamas izrakumu materiālu turpmākās pētniecības laikā.

Paralēles Rietumeiropas materiālā liecina, ka Cēsu pils izrakumos uzietās bruņas darinātas Augsburgā, Nirnbergā, Insbrukā un citos lielajos Dienvidvācijas bruņu izgatavošanas centros. Šajās darbnīcās izgatavotie bruņutēрпи un atsevišķi to elementi muzeju un privātās kolekcijās līdz mūsu dienām saglabājušies ievērojamā skaitā. Kā piemēru var minēt 15. gadsimta beigās un 16. gadsimta sākumā darinātās bruņucepures ar pagarinātu aizmuguri, kuru mūsdienās zināmo oriģinālu skaits mērojams daudzos desmitos, ja ne pat simtos. Faktiski ikvienam pilnīgākam Cēsu pils bruņu elementam ir atrodams kāds līdzīgs vai identisks darinājums citās bruņu kolekcijās Rietumeiropā un ASV. Šis apstāklis jāuzskata vairāk par priekšrocību, nevis trūkumu. Ņemot vērā Cēsu atradumu lielākā vairuma sliktu saglabātības pakāpi un fragmentāro raksturu, analogi sniedz iespēju precīzi rekonstruēt priekšmetu sākotnējo izskatu. Katra individuālā atraduma analoģu meklēšana un sākotnējā veidola rekonstrukciju izstrāde ir nākamie turpmākās izpētes soļi, kam būtu jāseko pēc kolekcijas priekšmetu konservācijas pabeigšanas.

ATTĒLU PIELIKUMS

I att. 16. gadsimta 30.–50. gados izgatavoti bruņu elementi

1 – bruņucimds, VI 213: 5691; 2 – bruņucimds, VI 213: 5914;

3 – kakla aizsarga muguras daļa, VI 213: 6465; 4 – kakla aizsarga priekšdaļa, VI 213: 6981

R. Kaniņa foto, 2017

II att. 16. gadsimta 30.–50. gados izgatavoti bruņu elementi

1 – elkoņa un augšdelma aizsargs, VI 213: 8823; 2 – celgala un augšstilba aizsargs, CVMM, CM 107722

R. Kaniņa (A) un K. Kurcena (B) foto, 2017

III att. 16. gadsimta pirmajā pusē izgatavoti apakšdelma aizsargi
 1 – VI 213: 5287; 2 – VI 213: 4699; 3 – VI 213: 5397; 4 – VI 213: 5984
 R. Kaniņa foto, 2017

IV att. 16. gadsimta pirmajā pusē izgatavoti bruņu elementi
 1 – apakšdelma aizsargs, VI 213: 5840; 2 – apakšdelma aizsargs, VI 213: 8882;
 3 – elkoņa aizsargs, VI 213: 9040; 4 – elkoņa aizsargs, VI 213: 8890
 R. Kaniņa foto, 2017

V att. Ap 1520. gadu izgatavotas krūšu bruņas ar vidukļa un gurnu aizsargu fragmentiem
CVMM, CM ZP 36359

J. Viksnas foto, 2017

VI att. Ap 1520. gadu izgatavotas muguras bruņas ar vidukļa aizsargu fragmentiem
CVMM, CM ZP 36185

J. Viksnas foto, 2017

VII att. Ap 1510. gadu izgatavotas krūšu bruņas
CVMM, CM 105342

J. Viksnas foto, 2017

VIII att. Ap 1510. gadu izgatavotas krūšu bruņas
CVMM, CM 106714

J. Viksnas foto, 2017

IX att. Ap 1490. gadu izgatavotas muguras bruņas
1 – CVMM, CM ZP 36356; 2 – CM ZP 36099
A. Riekstiņa foto, 2016

X att. Ap 1490. gadu izgatavotu krūšu bruņu apaksējā plāksne
VI 213: 8828
R. Kaniņa foto, 2017

XI att. 15. gs. beigās – 16. gs. sākumā izgatavotas bruņucepures
 1 – CVMM, CM ZP 36357; 2 – VI 213: 9148
 A. Riekstiņa (1) un R. Kaniņa (2) foto, 2017

XII att. 15. gs. 80.–90. gados izgatavotas bruņucepures
 1 – VI 213: 9135; 2 – CVMM, CM 105341
 K. Kalsera (1) un J. Viksnas (2) foto, 2017

XIII att. 15. gs. 80.–90. gados izgatavotas bruņucpures

1 – VI 213: 9150; 2 – CVMM, CM ZP 36358

R. Kaniņa (1) un A. Riekstiņa (2) foto, 2017

XIV att. 15. gs. 80.–90. gados izgatavota bruņucpure un bruņucpures sejsargs

1 – VI 213: 9187; 2 – CVMM, CM ZP 37236

R. Kaniņa (1) un A. Riekstiņa (2) foto, 2017

XV att. 15. gs. 80.–90. gados izgatavoti bruņucimdi

1 – VI 213: 5970; 2 – VI 213: 9041; 3 – VI 213: 5385; 4 – CVMM, CM ZP 37562; 5 – VI 213: 5912

R. Kaniņa (1–3) un J. Viksnas (4, 5) foto, 2017

XVI att. 15. gs. beigās – 16. gs. sākumā izgatavoti bruņucimdi

1 – VI 213: 4781; 2 – VI 213: 5690; 3 – VI 213: 5276; 4 – VI 213: 5911; 5 – CVMM, CM 13560

R. Kaniņa (1–3) un K. Kurcena (4, 5) foto, 2017

Adam Chęć

INSIGHT INTO MEDIEVAL ARMOUR EXCAVATED
IN CĒSIS CASTLE

Summary

Over the years, archaeologists have uncovered around a thousand components and fragments of medieval armour in the environs of Cēsis Castle. Although armour components have been found in various parts of the castle, the vast majority was concentrated around and in the western range. As related in several 16th century sources, the western range collapsed during the 1577 siege, when the defenders of the castle blew themselves up to avoid being taken prisoner by Russian tsar Ivan IV. Subsequent owners of the castle never rebuilt the wrecked range and even the fact of its existence had been forgotten until excavations began in the second half of the 20th century. More or less complete parts of a plate armour (e.g. sallets, gauntlets, breastplates, backplates, vambraces, chamfrons) have been found in the area of the collapsed range, however most were fragments of such components. Their identification is made difficult by only a small part of the excavated items having undergone conservation.

This survey covers only the most impressive and best preserved armour finds in order to outline the chronological framework of the armour collection excavated in the western range of Cēsis Castle and its environs and to identify the main types of armour represented in this collection. Detailed and comprehensive research into the Cēsis Castle finds is a task for future researchers.

In terms of style, the components found in the western range and its environs are related to armour of a number of periods. A considerable number found among the rubble of the western range was made in the late 15th and early 16th centuries. Apart from these finds, which at the time of the collapse of the western range were 70-90 years old and stylistically very outdated, the collection contains some components whose manufacture dates to as recently as the 1560s.

Parallels with similar western European armour indicate that the Cēsis Castle finds were made in Augsburg, Nuremberg, Innsbruck and other major armour manufacturing centres in southern Germany. The armour made in these workshops have survived in considerable numbers in museums and private collections. In fact, for each more or less complete component of armour from Cēsis Castle, a similar or identical item can be found in other armour collections in western Europe and the USA. This should be seen as an advantage rather than a drawback. Considering the poor state of preservation and fragmentary character of the vast majority of the Cēsis finds, the analogues enable the accurate reconstruction of the artefacts' original appearance. Searches for analogues of each find and reconstruction of its original appearance are the next steps in the research that should follow the conservation of the collection's artefacts.

XVII att. 15. gs. 80.–90. gados izgatavoti bruņu elementi ar bronzas rotājumu

1 – pleca aizsargs, VI 213: 5915; 2 – apakšdelma aizsargs, CVMM, CM 13560: 1;

3 – apakšdelma aizsargs, CVMM, CM 13560: 3;

4 – bruņucimda (?) fragments, CVMM, CM ZP 36254

R. Kaniņa (1), J. Viksnas (2, 3) un K. Kurcena (4) foto, 2017

AVOTI UN LITERATŪRA

- Apala 2006 – *Apala Z.* Arheoloģiskie pētījumi Cēsu viduslaiku pili // APL 2004/2005. – Rīga, 2006, 9.–18. lpp.
- Apala 2007 – *Apala Z.* Cēsu pils arheoloģiskās izpētes (1974–2006) rezultāti // Cēsīm 800: Quo vadis, Cēsis? Vēsture un mūsdienu nosacījumi pilsētas attīstībai. – Cēsis, 2007, 45.–75. lpp.
- Blair 1959 – *Blair C.* European Armour circa 1066 to circa 1700. – New York, 1959.
- Edge/Paddock 1988 – *Edge D., Paddock M.* Arms & Armor of the Medieval Knight. – New York, 1988.
- Karcheski 2000 – *Karcheski W.* The Medieval Armour from Rhodes. – Leeds, 2000.
- Manfred 1982 – *Manfred B.* Der deutsche Bauernkrieg 1524–1526. – Berlin, 1982.
- Nowakowski 1994 – *Nowakowski A.* Arms and Armour in the Medieval Teutonic Order's State in Prussia. – Łódź, 1994.
- Nowakowski 2003 – *Nowakowski A.* Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1450–1500. – Toruń, 2003.
- Scalini 1996 – *Scalini M.* The Armoury of the Castle of Churburg. – London, 1996.

UDK 904(474.365)
Ce898

CĒSU PILS RAKSTI I

Sastādītājs *Gundars Kalniņš*
Korektore *Ieva Zarakovska*
Tulkotāja *Eva Eihmane*
Tulkojumu korektors *Juris Beņķis*
Rakstu ievadattēli *Gatis Indrēvics*
Māksliniece un maketētāja *Anda Nordena*

Sastādītājs pateicas par palīdzību izdevuma sagatavošanā:
Evai Eihmanei, Ievai Kalniņai, Alenam Opoļskim, Zigrīdai Apalai,
Annai Veidemanei, Laimdotai Kalniņai, Aijai Ceriņai, Līgai Eglītei,
Ievai Pļaviņai, Jānim Liepkalnam un Lienei Dāboliņai.

Izdevums sagatavots ar Valsts kultūrkapitāla fonda
un Cēsu novada pašvaldības finansiālu atbalstu

ISBN 978-9934-8685-0-4

© Rakstu autori, 2017
© Cēsu pils saglabāšanas fonds, 2017

Izdevējs *Cēsu pils saglabāšanas fonds*
Iespiests un iesiets *SIA "Dardedzes hologrāfija"*